

okvetetlenkedései miatt az elszállításra csomagolt könyvekből egy fél ládát kénytelen voltam Kismartonban hagyni és e könyvek elszállítását későbbre halasztani.

A könyveket jegyzék ellenében a Bundesdenkmalamt²² hivatalos engedélyével hoztam át a határon. Ez engedélyt az említett hivatal egy tisztviselője, kivel egy frankónói utazásom alatt kötöttem ismeretséget, állította ki a legnagyobb előzékenységgel.

Jelentésem tudomásul vételét kérve, maradok mély tisztelettel

Budapest, 1926. szeptember 28.

Főméltóságodnak
legalázatosabb szolgája

egyetemi magántanár
hercegi levéltáros

Lelőhely: Magyar Országos Levéltár, Esterházy Hercegi Levéltár, P. 114 Levéltárra vonatkozó iratok, 47. cs. Nr. 6853
Eredeti fogalmazvány

Granasztói Péter

Új utakon, változatos tájakon

Az Annales 2003-as évfolyama

A *Korall* egy új rovattal szeretné gazdagítani tematikáját, amelyben egy-egy idegen nyelven megjelenő társadalomtörténeti folyóirat teljes évfolyamát mutatja be, de terveink szerint olyan folyóiratokban zajló vitákról, fontos publikációkról is beszámolnánk, amelyek jelzik a társadalomtörténet-írás új útjait, legújabb módszereit, témáit.

Elsőként a nemzetközi történetírás egyik legmeghatározóbb folyóiratát, a francia *Annales* (alcíme: *Histoire, Sciences Sociales*) 2003-ban megjelent számait ismergetjük.¹ Az *Annales*-t nem kell a *Korall* olvasóinak részletesebben bemutatni, bár az utóbbi időben valószínűleg gyakrabban hallhattunk a modern társadalomtörténeti megközelítésű vizsgálatokat elindító *Annales*-iskoláról, mint magáról a névadó folyóiratról. Sőt, manapság már sokan nem is tartják progresszív társadalomtörténeti megközelítésű tanulmányokat közlő folyóiratnak. A 2003-as évfolyam átolvasása azonban e vélekedésnek teljesen ellentmond.

Az *Annales* évente hat számot jelentet meg, amelyek szerkezete általában nagyon hasonló. A legtöbb szám egy elméleti jellegű tanulmánnyal kezdődik, amit két-három tematikus blokk, illetve egy-egy, a tematikákhoz nem kapcsolódó tanulmány követ. A tematikus blokkokat rendkívül gazdag könyvismertetés-rész egészíti ki a témához kapcsolódó nemzetközi és francia szakirodalomból válogatva.

A szerkesztőség, miként a 2003. évi első számban közölt szerkesztői beköszöntő is leszögezi, arra törekszik, hogy minél több új utakat kereső történeti kutatásnak, újabb elméleti-módszertani felvetésnek, illetve azokon alapuló empirikus elemzésnek adjon teret. Az egyik legizgalmasabb, elméleti tanulmány rögtön az évfolyam első számban olvasható Michael Werner és Bénédicte Zimmermann tollából, amely egy új irányzat, az „histoire croisée” vagyis a „keresztező” történeti megközelítés programadó írása (*Penser l'histoire croisée. Entre empirie et réflexivité*).²

Ez az új, körülbelül tíz éve létező megközelítés olyan különböző társadalmi, kulturális és politikai formációk egymásra hatását vizsgálja – leggyakrabban a nemzet szintjén – amelyek között a kutató kapcsolatot tételez fel. A keresztező történeti megközelítés a relációs eljárások közé tartozik, amelyek – ellentétben a hagyományos összehasonlítással, vagy a transzfer tanulmányokkal – különböző, történetileg

1 Az *Annales* számainak tartalomjegyzéke és a tanulmányok rezüméje elérhető az Interneten is: www.ehess.fr/editions/revues/Annales/accueil

2 *Annales* (58.) 1. 7–37.

kialakult formációknak a társadalmi térben materializálódó kapcsolatait, egymás közötti kölcsönhatásukat kutatják. E megközelítés egyben kiutat is kíván nyújtani a komparatisták és a transzfer-specialisták közötti vitából.

Az eljárás lényege, hogy a történeti kutatásban vizsgált elemeket, jelenségeket, formációkat nem csak egymáshoz képest határozzák meg, mint a hagyományos összehasonlítás esetében, hanem elsősorban egymáshoz való viszonyukban, vagyis a hangsúlyt a vizsgált elemek közötti kapcsolatokra, egymásra gyakorolt hatásukra, másként a vizsgált jelenségek kereszteződése módjának és következményeinek elemzésére helyezik. Az összehasonlító módszer statikusságával szemben a keresztező eljárás tehát dinamikus jellegű, hiszen a vizsgált elemek közötti interakciók, illetve az ezekből következő változások állnak középpontjában. A „kereszteződő” jelenségek, formációk (például különböző civilizációk társadalmi csoportok, viselkedések) az interakció következtében módosulnak (módosulhatnak). Az átalakulás leggyakrabban a reciprocitás elvén alapul, de előfordulhat asszimetria is. Az eljárás azonban nem csupán a metszéspontok elemzésére koncentrál, hanem a kereszteződés által megindított folyamatokra is, melyek a későbbiekben természetesen további kereszteződéseken mehetnek keresztül. Végül, a kereszteződés következményeként létrejött változások, új alakzatok mellett az elemzés figyel a keresztező elemeknek az interakciók hatásaival szembeni ellenállási fokára is. A tanulmány szerzői azt vallják, hogy ezzel a módszerrel a leegyszerűsítő, egydimenziós, összehasonlító vagy transzfer vizsgálatoknál sokkal jobban megragadható a történeti valóság összetettsége, dinamikája, a változás.

A továbbiakban néhány, a folyóiratban közölt olyan vizsgálatot mutatunk be, melyek segítségével jobban megérthetők az új megközelítés sajátosságai. Sebastian Conrad³ a japán történelem alakulását vizsgálja a helyi hagyományok és az európai nemzeti historiográfia kereszteződésében. Kapil Raj⁴ a brit kartográfia kialakulásának 19. század eleji történetében az indiai és angol módszerek keresztezésének határait elemezi. Egy másik típusú keresztezés-vizsgálat a szerzők szerint Tacitus *Germániájának* recepcióját vizsgálhatná Európában a 15–20. század között (ennek az elemzésnek a középpontjában az érvek körforgása és azok újrainterpretálása áll a nemzeti kontextusok függvényében). Egy harmadik, és talán a *Korall* olvasói számára különösen érdekes területe az új megközelítésnek a történeti vizsgálat különböző léptékeinek kereszteződésével foglalkozik. A szerzők véleménye szerint a tapasztalati dolgok egyszerre több léptékben is megragadhatóak, nemcsak egyetlen fókuszon keresztül (pl. mikro vagy makro szinten). Példaként a munkanélküli fogalmának kialakulását idézik Németországból, az 1890 és 1927 közötti időkből.⁵

3 Conrad, Sebastian 2003: La constitution de l'histoire japonaise. Histoire comparée, histoire des transferts et interactions transnationales. In: Werner Michael – Zimmermann, Bénédicte (szerk.) *L'histoire croisée: objets et perspectives*. Paris, megjelenés előtt

4 Kaph, Raj: Histoire européenne ou histoire transcontinental? Les débuts de la cartographie britannique extensive, XVIIIe–XIXe siècle. In: Werner Michael – Zimmermann, Bénédicte (szerk.) *L'histoire croisée: objets et perspectives*. Paris, megjelenés előtt

5 Zimmermann, Bénédicte 2001: *La constitution du chômage en Allemagne. Entre professions et territoires*. Paris

A szereplők egyszerre és egymás után több szinten is cselekednek: önkormányzati, nemzeti és nemzetközi szinten. A terek és idők különböző léptékei integráns részét alkotják az elemzésnek. Ebből a szemszögből kiindulva – vetik fel a szerzők – a keresztező megközelítés jó alapot teremthet Európa története megírásához, amely ebben az esetben nem csupán az egyes országok történetének egymás melletti felsorakoztatását, illetve ezek összegzését, vagy politikai kapcsolataik együttesét jelentené, hanem figyelembe venné különféle tranzakciók, kölcsönhatások, és az egyes jelenségek más és más kontextusokban történő, és igen változatos reinterpretációinak következményeit is.

A keresztező eljárást bemutató íráshoz hasonló mélységű elméleti tanulmány ebben az évben nem jelent meg, de ki kell emelni Jean-Louis Fabiani-nak Andrew Abbott chicagói szociológus módszertanáról az *Egy történeti szociológia* címet viselő tanulmányát,⁶ amely Abott 2001-ban megjelent (*Time Matters. On Theory and Method*) könyvének értelmezésén és kritikáján alapul. Egy másik érdekes és a *Korall* historiográfiai számához szorosan kapcsolódó tanulmány a német nyelven 1750 és 1860 között megjelent történelemelméleti és metodológiai munkákat veszi számba, *Cladenius-tól Droysen-ig* címmel.⁷

A 2003-as *Annales*-ban a tematikus blokkok gazdagsága egyedülálló, a tanulmányok az összes kontinenst érintik, Thaiföldről kezdve Haitin keresztül – a csak egyesek számára létező – Padániáig; a tárgyalt témák a koraközépkortól egészen 2002. szeptember 11-ig terjedő időszakot fogják át. A rendkívül gazdag anyagból azokat a témákat mutatjuk be részletesebben, amelyek a véleményünk szerint a hazai olvasóközönség érdeklődésére leginkább igényt tarthatnak. Négy-öt ilyen tematikus blokkot, tanulmányt találunk: *Nemzet-elképzelések*, *Kereskedőhálózatok*, *A határterek* (*Les espaces frontières*), és *A város helyei*.

Társadalomtörténeti szempontból a legérdekesebb és az évfolyam legerjedelmesebb tematikus blokkja a *Kereskedőhálózatok* címet viseli. A hat tanulmány közül négy a 2001. október 31-én Firenzében megrendezett Commercial Networks in the Early Modern World konferencián hangzott el. A bevezető tanulmányt Anthony Molho és Diogo Ramada Curto, a firenzei Európai egyetem történeti intézetének két munkatársa írta.⁸ Írásukból világossá válik, hogy mi a kereskedőhálózatok kutatóinak kiinduló problematikája. A kiindulópont Fernand Braudel, aki szerint – annak ellenére, hogy a hálózat kifejezés nem jelenik meg a Mediterraneum térségét elemző munkájának mutatóiban – a Mediterráneum csak az emberek mozgása, közöttük kialakult kapcsolatok, a bejárt útvonalak által vált egységgé. A kereskedőhálózatokat különböző kereskedőcsoportok alkották és ellenőrizték, amelyek nemcsak az itáliai kereskedőkből szerveződtek; a gyarmatosítás idején a kínaiak, a japánok, indiaiak hálózatai is erősnek bizonyultak. Braudelt követően egyes kuta-

6 Pour en finir avec la réalité unilinéaire. Le parcours méthodologique de Andrew Abbott. *Annales* (58.) 3. 549–569.

7 Escudier, Alexandre 2003: De Chladenius à Droysen. Théorie et méthodologie de l'histoire de langue allemande (1750–1860). *Annales* (58.) 4. 743–781.

8 Les réseaux marchands à l'époque moderne. *Annales* (58.) 3. 569–581.

tók még erősebben kritizálták a hagyományos gazdaságtörténeti elméleteknek a Nyugat gazdasági felemelkedéséről vallott elképzeléseit. Az európai kereskedők a 15–18. században Ázsiában elsősorban a helyi kereskedelmi hálózatokon keresztül működtek. A blokkban szereplő tanulmányok a braudeli témát nem braudeli perspektívából tárgyalják, ami azt jelenti, hogy nem az intézmények, a kereskedőtársaságok jelentik a kutatás tárgyát, hanem a kereskedőhálózatok és kapcsolataik, amelyek forrásul a legtöbb esetben a mindennapi kapcsolat fenntartását biztosító levelek, számlák, számadások szolgálnak. A kutatókat a hálózat leírásán, elemzésén túl az izgatta, hogy mi adta ezek belső kohézióját, milyen okok miatt kooperáltak egymással a kereskedők, mennyire igaz az egyes szerzők által hangoztatott magyarázat, a *gazdasági ésszerűség*.

A blokkban olvasott tanulmányok egyik új kutatási eredménye az, hogy az elemzett és nagy hatásfokkal működő kereskedőhálózatok fő jellemzője, hogy interkulturálisak és interetnikusak voltak, vagyis nem etnikai, nemzeti vagy vallási hovatartozás alapján szerveződtek. Zsidók, itáliaiak, indiai hinduk vagy görögök és angolok alkottak egy-egy ilyen hálózatot, azaz nem egy-egy zárt közösség diaszpórái, vagy előretolt egyénei. A kapcsolatok és hálózatok a kölcsönös függőségen és a reciprocitáson alapultak. A bizalom, a jó hírnév voltak azok az értékek, amelyek összetartották őket, amelyek a hálózaton belül forogtak, nőttek vagy csökkentek.

Francesca Trivellato különösen nagy hangsúlyt fektet a különböző etnikumhoz, valláshoz tartozók között kialakult kapcsolatok, illetve a háttérben meghúzódó okok feltárására, a hálózat működésének bemutatására *A livornói zsidók, lisszaboni itáliaiak és a goa-i hinduk* főcímet és *A kereskedő hálózatok és interkulturális cserék a modern korban* alcímet viselő tanulmányában.⁹ Hogyan tudták a kereskedők felépíteni hírnevüket, ellenőrizni a különböző földrajzi és kulturális területeken szétszóródott ügynökeik, partnereik hűségét? A tanulmányban mindezt egy olyan távolsági kereskedőhálózaton keresztül vizsgálja, amelynek résztvevői nem ugyanazokat az értékeket és társadalmi normákat követték, valamint hiányoztak az olyan külső jogi vagy katonai – kényszerítő – eszközök, amelyek a szerződéseiket garantálhatták volna. Megközelítését, melynek középpontjában az interakciós folyamat áll, „hálózatosnak” (*réticule*) nevezi a szerző, ami olyan megállapodásokon alapult, amihez nem volt szükséges sem a gyarmatosítás, sem az asszimiláció.

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy a livornói szefárd zsidók miként tudtak kereskedni nyers gyémánttal és korallal a goa-i hindukkal, köszönhetően a lisszaboni itáliaiak közvetítő szerepének (Portugáliában ti. a zsidók törvényesen nem telepedhettek meg és nem kereskedhettek). A kapcsolat a három csoport között pusztán e két termék cseréjére szorítkozott, más társadalmi interakció nem létezett. A gazdasági csere működőképességét az ellenőrzés és a reciprocitás közös rendszere tette lehetővé. A kutatás forrásai egy livornói zsidó kereskedőház, az Ergas & Silveira 1746-os csődjének köszönhetően maradtak fent. Ebben az óriási iratanyagban 242 levelet találtak, melyek lisszaboni itáliaiaknak és 86 goa-i hindu kereske-

⁹ *Annales* (58.) 3. 581–605.

dőnek szóltak. A levelekből az derül ki, hogy a zsidó kereskedők Portugáliában élő közeli rokonokat neveztek meg, akik garantálhatják becsületességüket és hozzáértésüket. Az itáliai kereskedők cserében biztosították a jó kapcsolatokat a goa-i hindukkal. Az interkulturális hálózatba történő belépés a kölcsönös ellenőrzés létének volt köszönhető, amit barátok, ügynökök és üzleti levelek segítségével valósítottak meg. Utóbbi nagyon sokáig a legfontosabb eszköze volt a távolsági kereskedelemnek; segítségével a helyi viszonyokról is tájékozódni lehetett.

1740-től olyannyira megerősödött ez a korallon és nyers gyémánton alapuló hármass hálózat, hogy tevékenységük különböző más tranzakciókra is kiterjedt. A szerző mindezek alapján ezt olyan interkulturális kereskedelmi hálózatnak tekinti, amelynek jellemzői megkérdőjelezik a korábban megfogalmazott hipotéziseket a kereskedelmi diaszpórákra vonatkozóan. A hálózatelemzés ugyanakkor az egyes csoportok identitásának sajátosságait is segítette feltárni, vagyis, hogy miként határozták meg magukat másokhoz viszonyítva, miközben együttműködésük áthatolt a zárt közösségek határain.

A kereskedőhálózatok tematikus blokkban szereplő többi tanulmányt is hasonló szemlélet jellemezi: Maria Fusaro az angol és görög kereskedők kapcsolatát, kereskedelmi hálózatát elemzi a velencei uralom alatt álló görög területeken a 16–17. században. Daviken Studnicki-Gizbert a portugál kereskedőhálózatokat, David J. Hancock pedig a madeirai bor kereskedelmén keresztül vizsgálta a 17–18. századi atlanti kereskedelem sajátosságait.¹⁰

Ugyanebben a számban (2003/3.) található egy másik, három tanulmányt tartalmazó tematikus blokk is, *Magas jövedelmek és egyenlőtlenségek (Franciaország, 20. század)* címmel.¹¹ A cikkek közül kettő Thomas Piketty 2001-ben megjelent könyvének¹² kritikája, illetve értelmezése, míg a harmadik Piketty válaszát tartalmazza. A tematikus blokkokhoz kapcsolódóan harminc oldalnyi részletes könyvismertetés található *Kereskedelem, bankok, finanszírozás* címmel.

A *Nemzet-elképzelések (eredetek, használatok, előképek)* című blokk a bevezetővel együtt öt tanulmányt tartalmaz. Hinnerik Bruhns és André Burguière állították össze, akik személye sokak számára ismert lehet Magyarországon is: Burguière mint a történeti antropológia meghatározó alakja, Hinnerik Bruhns – aki többek között Max Weber értelmezésével is foglalkozott –, Magyarországon is tartott előadást az Atelier Francia-Magyar posztgraduális műhely meghívására. A téma is kapcsolódik magyarországi kutatásokhoz, hiszen a nemzeti identitás, a nemzeti jelké-

10 Fusaro, Maria: Les Anglais et les Grecs. Un réseau de coopération commerciale en Méditerranée vénitienne. *Annales* (58.) 3. 605–627; Studnicki-Gizbert, Daviken: La «nation» portugaise. Réseaux marchands dans l'espace atlantique à l'époque moderne. *Annales* (58.) 3. 627–649; Hancock, David: L'émergence d'une économie de réseau (1640–1815). Le vin de Madère. *Annales* (58.) 3. 649–675.

11 Bourignon, François: La chute des inégalités françaises au XXe siècle. Explications alternatives. *Annales* (58.) 3. 675–686; Postel Vinay, Gilles: La question des hauts revenus. Un programme? Des programmes. *Annales* (58.) 3. 687–699; Piketty, Thomas: Réponse à François Bourignon et Gilles Postel-Vinay. *Annales* (58.) 3. 699–703.

12 Piketty Thomas 2001: *Les hauts revenus en France au XXe siècle. Inégalités et redistributions, 1901–1998*. Paris

pek megkonstruálásáról itthon is komoly elemzések születtek, többek között Hofer Tamástól, Sinkó Katalintól vagy Albert Rékától. Az *Annales* blokkjában különösen az eredet(történetek) kérdése áll a tanulmányok középpontjában. Burguière a következő kérdéssel kezdi a *Franciaország eredettörténeteinek historiográfiája, egy nemzeti elképzelés keletkezése* című tanulmányát:¹³ Vajon Franciaország esetében nem jogos-e ugyanúgy az a kritika, amit elsősorban az újabb nemzetekkel szemben szokás megfogalmazni, vagyis azt, hogy a nemzetállam létezésének régiségét bizonyítandó, nagyon távoli múltra visszavezetett eredeteket találnak ki? Burguière szerint a Capetingek is hasonlóan cselekedtek, amikor dinasztiájuk legitimitását akarták megerősíteni. A szerző meggyőződése szerint a nemzetelképzelések kialakulásának vizsgálatához mindenekelőtt az eredet-elképzeléseket, illetve a nemzet származástörténetét kell elemezni, ami egyben az összehasonlításra is a legalkalmasabb. A francia eset azért is érdekes, mert az eredettel kapcsolatban megfogalmazott politikai elvárásokat, a különböző történeti elképzelések alakulását nagyon hosszú időszakon keresztül lehet, és kell is vizsgálni: az elemzésnek a 19. századnál jóval korábbi idősokra kell visszanyúlnia, egészen a történeti gondolkodás irodalmi gyökereinek kialakulásáig. Burguière részletesen bemutatja a Franciaország eredetével kapcsolatos különféle elképzeléseket. Történeti időszakoktól függően a gall vagy a frank eredet volt a francia közgondolkodásban az uralkodó. A 19. század folyamán például, a 1880-as évek köztársasági időszakának hatására, a gallok lettek a franciák ősei. A 18. század előtt azonban, aki a gall eredetet hangoztatta a királyság frank eredetének dogmájával szemben, az a Bastille-ban találhatta magát. Burguière rekonstruálja az eredettörténetek diskurzusának különböző állomásait, a diskurzust befolyásoló politikai szándékokat, illetve a származástörténetek különböző politikai felhasználását.

Wladimir Berelovitch az Oroszország eredetéről alkotott 18. századi elképzeléseket elemzi tanulmányában, míg Martina Avanza „Padánia” kitalálásának politikai és történeti kontextusát dolgozta fel.¹⁴ Ez utóbbi tanulmány azért érdekes, mert a jelenben tudja vizsgálni azt, ahogy egy tudatos politikai szándék hatására egyesek újraírják Olaszország történetét. Ebben az esetben a történészeknek a helyzete is különleges, hiszen azok, akik Padánia függetlenségét szeretnék, politikai harcukban saját törekvéseik legitimálására felhasználják azokat a szerzőket is, akik kritikai hanggal közelítenek az olasz egység kérdéséhez.

Az utolsó tanulmány – *A pampák kentaurjai. A gaucho történelem és mítosz között* – az argentin gaucho mítosz rendkívül részletes elemzése.¹⁵ A gauchók, akik a magyar pásztorokhoz-betyárokhoz hasonlíthatóak, legendás alakok, és az argentin nemzeti identitásban meghatározó szerepet játszanak: az argentinok nemzeti panteonjuk első sorába emelték őket. A gaucho mítosz eredetének elemzése azért is

13 *Annales* 58.1. 41–63.

14 Berelovitch, Wladimir: Les origines de la Russie dans l’historiographie russe au XVIIIe siècle. *Annales* 58.1. 63–85.; Avanza, Martina: Une histoire pour la Padanie. La Ligue du Nord et l’usage politique du passé. *Annales* 58.1. 85–109.

15 Fradkin, Raúl O.: Centaures de la pampa. Le gaucho, entre l’histoire et le mythe. *Annales* 58.1. 109–136.

érdekes, mert a magyar pásztorok és gauchok között többen is párhuzamot véltek felfedezni.¹⁶ A mítosz megkonstruálásának az alapját és fő referenciáját a gaucho irodalom szolgáltatta. Ezen irodalom felértékelődése az elit hozzáállásban bekövetkezett változásnak volt köszönhető: a kultúrában korábban marginális helyen szereplő gaucho a nemzeti tradíció kifejezőjévé vált.

A szerző a gaucho mítosz eredetének kutatásakor a 19. század közepéig nyúlt vissza, és arra a megállapításra jut, hogy a korabeli parasztság körében, illetve a róla fennmaradt forrásokban a kifejezés ismeretlen volt. Ráadásul, ebben az időszakban a pampán a kis földművesek és kisállattartók voltak jellemzők, vagyis az irodalmi hagyomány szerinti gaucho aranykorban még nem léteztek azok a nagybirtokok, amelyekről a történetek szólnak. Gauchonak a 18. század végétől a gyarmatosítók hívták a vándorló, marginális rétegeket, akik illegális állatkereskedelemmel foglalkoztak. Az angol utazók már az egész pampán élő népességre használták a megnevezést. Később vidéken nagy népszerűsége tettek szert egyes városi szerzők költeményei, amelyek egyes szám első személyben, népies nyelvezetben beszéltek el falusi környezetben játszódó történeteket. Ezekben használták a gaucho megnevezést is, amely azonban még sokféle típusú emberre, csoportra vonatkozhatott. A gaucho ismertsége szorosan összefüggött a korabeli argentin politikai-függetlenségi harcokkal is: a városi elit ezt is felhasználta arra, hogy maga mellé állítsa a parasztságot. Ennek következtében egyre inkább a korábban ritkább típus vált az egyedüli, igazi gauchová, amely egyáltalán nem jellemezte argentin népet: a vándorló, a katonai szolgálatot megtagadó, lázadó, kreol harcos.

A gaucho mitikus alakja az 1860–70-es években kristályosodott ki, pl. José Hernandez Martin Fierro című művében. Az említett költemények, irodalmi művek értéke a befolyásos értelmiségieknek köszönhetően egyre jobban felértékelődött és a gaucho irodalmi hagyomány vált minden nemzeti hagyomány alapjává. Az arche-típus minden eleme jelen volt a 19. században, megjelenítői, közvetítői egyedül a korabeli irodalmi alkotások voltak, amelyeket később történeti forrásértékkel bíró bizonyítékként használtak fel. A szerző aprólékosan követi végig a gaucho alakjának különféle használatát, átértelmeződését. 1872-ben a költemények még csak a figyelmet kívánták felhívni a falusi életkörülményekre, 1910-ben már az eredetről szóltak, amelyek magának a nemzetnek a csodáját mesélték el. Végül, a gaucho archetípussá vált és a közösségi reprezentáció szintjére emelkedett.

Ehhez a tematikus blokkhoz is tartozik egy kilencven oldalas könyvismertetés-rész *Nemzetek* címmel. Az angol, német és francia könyveken kívül szép számban ismertetésre kerültek az argentin nemzeti identitással kapcsolatos művek és más, közép- és dél-amerikai nemzetekkel foglalkozó munkák is.

A 2003 szeptember-októberi *Annales* első tematikus blokkja a *Határterek* címet viseli. A téma jól ismert Magyarországon is. Több magyar kutató (például Albert Réka, Benda Gyula, Berend Nóra, Czoch Gábor, Granasztói György, Hofer Tamás, Hajdú Zoltán, Kiss Gergely, Klaniczay Gábor, Krasznai Zoltán, Sonkoly

16 Sinkó Katalin 1989: Az Alföld és az alföldi pásztorok felfedezése a külföldi és hazai képzőművészetben. *Ethnographia* 100.1–4. 121–155.

Gábor, Zempléni András) is részt vett – a többek között az *Annales*-ban is író – Daniel Nordman által irányított, hasonló tematikájú kutatási projektben. De említhetjük Kovács Éva, Vári András és Gerhard Baumgartner kutatásait is a jelenlegi magyar határtérségekről, a politikai határok által elválasztott szomszédos településekről.¹⁷ A tanulmányok többsége Európán kívüli országokkal foglalkozik, míg Berend Nóra írása a 13–14. századi Európa határterületeiről szól.¹⁸ Ez utóbbi spanyol, lengyel és magyar példán keresztül tesz kísérletet a középkori kereszténység elképzelt határainak a feltárására. Számunkra természetesen a magyar példa a legérdekesebb, amelyben IV. Bélának a tatárjárás utáni szerepét mutatja be. A fő hangsúlyt annak az elképzelésnek az elemzésére helyezi, amely szerint IV. Béla országát a kereszténység legfontosabb határterületének, így az ország határát egyben a kereszténység határának tekintette. Erre hivatkozva kért segítséget a pápától és a kereszténység területének megfogalmazásával igyekezett saját országának vagy pontosabban hatalmának a határait is meghatározni. Lényegében a keresztény hit és emberek védelme a 13–14. században együtt járt a kereszténység területének és határainak a védelmével. A blokk másik tanulmánya is a középkorba vezet, pontosabban a középkori Japánba.¹⁹ A szerző azt a felfogást mutatja be, ahogyan a piszkosság és tisztaság fogalmi alapján a Japán uralkodó és az arisztokrácia a Japán szigetcsoportról és annak területéről gondolkodott. A tisztaság és piszkosság volt az a két fogalom, amely alapján a szigetcsoportot a piszkosság fokozatai szerint koncentrikus körökre osztották. A terület központja, a legtisztább rész Kyoto, az uralkodó székhelye és azon belül is maga az uralkodó volt. Ezzel szemben a piszkosság az idegen területeket jelölte számukra, ahol nem is emberek laktak. Az idegen területek és az uralkodó közötti területek is koncentrikusan szerveződő, köztes területek voltak, amelyek tisztasága, az ott lakók megbecsültsége a központ felé haladva nőtt. A tematikus blokk következő két rövidebb tanulmánya Kína ill. Dél-Amerika esetére alkalmazza a Daniel Nordman alapvető monográfiájában²⁰ megfogalmazott határfogalmat, illetve elemzési módszereket. A két tanulmányt Nordman értékelése és gondolatai követik.²¹

A tértematikához lazábban kapcsolódott a szám másik blokkja a *városi helyek* címen. Ebben csak két tanulmány szerepelt, amely közül az egyik egy japán város, Edo 19. századi térhasználatának logikáját vizsgálta a városi ünnepeken keresztül.²² A másik tanulmány szerzője Gabriella Gribaudi, az 1943-as négynapos Nápolyi fel-

17 Kovács Éva – Vári András – Gerhard Baumgartner 2002: *Távoli szomszédok: Andau és Jánossomorja 1990–2000*. Budapest

18 Berend Nora: Défense de la chrétienté et naissance d'une identité. Hongrie, Pologne et péninsule Ibérique au Moyen Âge. *Annales* 58.5. 1009–1029.

19 Shosuke, Murai: Espace régional et construction de l'État. L'archipel japonais au Moyen Âge. *Annales* 58.5. 981–1009.

20 Nordman, Daniel 1998: *Frontières de France: de l'espace au territoire, XVIe–XIXe siècle*. Paris

21 Lamouroux, Christian: Frontières de France, vues de Chine. *Annales* 58.5. 1029–1041.; Garavaglia Juan Carlos: Frontières des Amériques ibériques. *Annales* 58.5. 1041–1049.

22 Carré, Guillaume: Fêtes et logiques territoriales dans les quartiers d'Edo au XIXe siècle. *Annales* 58.5. 1057–1079.

kelést elemzi társadalomtörténeti megközelítésben.²³ A tanulmányt indító megállapítása az, hogy a nápolyi felkelés soha sem volt elmélyült történeti elemzés tárgya, csak a politikai vitákban kapott szerepet, interpretálása politikai beállítottság függvénye volt, ami az eseményekkel nem sok összefüggést és kapcsolatot mutató sztereotípiákhoz vezetett. Az erősen politizált értelmezés szerint Nápolyban egy preindusztriális jellegű plebejus lázadás történt szemben a modern korok szervezett, pártok által vezetett munkásfelkeléseivel. A nápolyi felkelést éppen ezért nem tartották az antifasiszta ellenállás egyik megnyilvánulásának, hanem egy minden ideológiát nélkülöző, suhancok által vezetett lázadásnak, fosztogatásnak. Az Olaszország északi részére jellemző politikailag szervezett csoportokon alapuló ellenállásból kinövő új Olaszország megteremtői nem tudtak mit kezdeni a délen tapasztalt eseményekkel, ahol a megszállás rövidege miatt csak spontán népi ellenállás alakult ki a németekkel szemben. Gabriella Gribaudi megközelítése azokhoz az új társadalomtörténeti elemzésekhez kapcsolódik, amelyek az eseményeket és azok dinamikáját az egyéni helyzeteken, motivációkon, döntéseken keresztül igyekeznek megérteni, elemezni, és amely megközelítések megingatják az ellenállás mítoszának sok elemét is. A szerző a cselekvőket, az események tereit és reprezentációit helyezte az elemzés középpontjába. A visszaemlékezések segítségével rekonstruálta a harcoló csoportokat, azok vezetőit, a harcok színtereit. Az események megértése érdekében alapvető fontosságú volt a szomszédsági, családi viszonyok-kapcsolatok hálózatának és szerepének feltárása. Az események rekonstruálásán kívül például a halottak sokszor alulbecsült számát is sikerült pontosan megállapítani (663). A halottak lakóhelyének megállapításával sikerült bizonyítani, hogy az események epicentruma és tere a három régi szűkutcás nápolyi kerületben volt, ott, ahol a leegyszerűbb népi rétegek éltek. A közép- és felsőrétegek nem vettek részt az eseményekben. A szomszédsági kapcsolatok – gyorsan terjedő hírekkel – jelentették az alapját az ellenállás megszerveződésének, aminek helyszíne a mindennapokban megélt és jól ismert (lakó)tér volt. A felkelés okai összetettek, de egyértelműen van politikai dimenziójuk: a németek fosztogatásai, amelyek többek között a helyi élelmiszerboltok ellen irányultak, a fiatalok elhurcolása és más fasiszta túlkapások, valamint általában a lakóhely, a kerület fontos és szimbolikus helyeinek a védelme.

A szerző a tanulmány utolsó részében részletesen bemutatja az események – politikai hovatarozástól függő – különböző interpretációit is.

Az *Annales* 2003/5. számát is egy a tematikához kapcsolódó, rendkívül gazdag könyvismertető-rész zárja *Várostörténet* címmel. A hetven oldalon keresztül olvasható ismertetések az utóbbi öt év várostörténeti munkáiból adnak válogatást.

Két olyan száma volt az *Annales*-nak, amelyben elsősorban Európán kívüli területre koncentrááló cikkek jelentek meg, és amelyek kimaradtak a hosszabb ismertetések közül.

A 2003 március–áprilisi második számban *Forradalmak a karibi térségben* címmel található egy három tanulmányból álló tematikus blokk. A cikkek a francia

23 Gribaudi, Gabriella: Naples 1943. Espaces urbains et insurrection. *Annales* 58.5.1079–1107.

Antillák, pontosabban Guadeoupe, valamint Haiti történetét érintik.²⁴ Utóbbiról két tanulmány is olvasható, amelyek az 1791-es Haiti forradalom hatásait elemzik a spanyol uralom alatt álló területen ill. Kubában. Egy kisebb blokkban két tanulmány olvasható az első világháború utáni Oroszországról.²⁵ A 2003/4. számban Indiáról, Thaiföldről és az ókori Görögországról találunk tanulmányokat, valamint Christophe Prochassonnak az első világháború elején Belgiumban elkövetett német atrocitásokat részleteiben feltáró történeti elemzéshez (John Horne et Alain Kramer, *German Atrocities, 1914. A History of Denial*, New Haven-Londres, Yale University Press, 2001) fűzött kritikai megjegyzéseit olvashatjuk.²⁶

Ebben a számban is megtalálható a könyvismertetés blokk *Vizuális művészetek* címmel, amelyben képelemzésekkel, fotográfiával, filmmel és építészettel kapcsolatos könyveket mutattak be.

Az *Annales* 2003-ban megjelent utolsó számának (6. november–december) legjelentősebb tematikus blokkja a *Hatalom szakralitása és formái (5–12. század)* címet viseli. A tanulmányok többsége a középkori francia uralkodók (Merovingok, Karolingok) egyházhoz, valláshoz fűződő viszonyát elemzi,²⁷ míg a könyvismertető-rész értelemszerűen a középkorral foglalkozik, közel hatvan oldalon keresztül.

A részletesen és vázlatosan ismertetett tanulmányok is bizonyítják az *Annales* 2003-as évfolyamának tematikai gazdagságát. Feltűnő, hogy a folyóirat mennyire nyitott az Európán kívüli történelemre is, amely nyilvánvalóan összefüggésben van a kiadó intézményben (EHESS – École des Hautes Études en Sciences Sociales) folyó sokoldalú kutatásokkal. A tematikus gazdagság mellett ugyanakkor számtalan módszertanilag, megközelítését tekintve újszerű tanulmány is olvasható volt, amelyek pedig azt bizonyítják, hogy a folyóirat és a mögötte álló intézmény továbbra is az egyik legfontosabb szereplője a mai társadalomtudományos gondolkodásnak.

24 Dubois, Laurent: „Citoyens et amis !” Esclavage, citoyenneté et République dans les Antilles françaises à l’époque révolutionnaire. *Annales* 58.2. 281–305.; Thibaud, Clément: „Coupé têtes, brûlé cazes”. Peurs et désirs d’Haïti dans l’Amérique de Bolivar. *Annales* 58.2. 305–333.; Ferrer, Ada: La société esclavagiste cubaine et la révolution haïtienne. *Annales* 68.2. 333–357.

25 Raleigh, Donald J.: Une province russe dans la tourmente de la guerre civile (Saratov, 1914–1922). *Annales* 58.2. 441–471.; Rittersporn Gábor T.: Le régime face au carnaval. Folklore non conformiste en URSS dans les années 1930. *Annales* 58.2. 471–499.

26 Sur les atrocités allemandes : la guerre comme représentation. *Annales* 58.4. 879–895.

27 Le Jan, Régine: La sacralité de la royauté mérovingienne. *Annales* 58.6. 1217–1243.; De Jong, Mayke: Sacrum palatium et ecclesia. L’autorité religieuse royale sous les Carolingiens (790–840). *Annales* 58.6.1244–1271.; H. Rosenwein, Barbara: Pouvoir et passion. Communautés émotionnelles en France au VIIIe siècle. *Annales* 58.6. 1272–1293.; Althoff, Gerd – Withöft, Christiane: Les services symbolique entre dignité et contrainte. *Annales* 58.6. 1294–1321.